

BIN ZHANG

Nankino Universitetas, Kinija
Nanjing University, China

ANKSTYVIEJI KONFUCIANISTAI IR IMPERATORIŠKIEJI MUZIKOS VALDININKAI

Early Confucians and Imperial Music Officials

SUMMARY

By using etimological analysis and relying on historical documents, this article attempts to answer the question of the significance of music in the Confucian tradition of thought and action. The analysis reveals the tight relation between the Confucian tradition, especially the early Confucians who are named the “Ruists”, and the imperial music officials. The class of imperial music officials prospered even before the Zhou dynasty, and they were in charge of the state’s music, rites and education. As an important *ruist* tradition inheritor and representative, Confucius used these three vectors (music, sites and education) as fundamental principles for later Confucianism.

SANTRAUKA

Straipsnyje atliekama etimologinė ir istorinių dokumentų analizė siekiant atsakyti į klausimą, kodėl muzika ir su ja susijusi harmonijos sąvoka yra tokios svarbios konfucianizmo mintys ir veiksmo tradicijoje. Atskleidžiamas konfucianizmo tradicijos, ypač ankstyvųjų konfucianistų, vadinamų *ruistais*, glaudus ryšys su imperatoriškaisiais muzikos valdininkais. Imperatoriškųjų muzikos valdininkų klasė klestėjo dar iki Zhou dinastijos ir buvo atsakinga už šalies muziką, ritualus ir švietimą. Konfucijaus, kaip *ruistų* klasės atstovo, dėka šie trys vektoriai (muzika, ritualai ir švietimas) tapo konfucianizmo pamatiniais principais. Taigi muzikos svarba ankstyvajame ir vėlesniame konfucianizme turi galias istorines priežastis.

ĮVADAS

Kinijos centrinė televizija (KCTV) palyginti neseniai parodė populiarią muzikinę laidą *Klasikos dainavimas* 經典詠流传

(Tái: 2019). Į laidą televizija pakvietė beveik šimtą iškilių Kinijos muzikantų ir kitų garsenybių, kurie interpretavo kla-

RAKTAŽODŽIAI: Konfucijus, ankstyvieji konfucianistai, ruistai, muzika, mperatoriškieji muzikos valdininkai.
KEY WORDS: Confucius, early Confucians, ruists, music, imperial music officials.

Paveikslas 1. Viena populiariausių ir emocionaliai paveikių laidoje *Klasikos dainavimas* atliktų dainų – „Tái“ (liet. „sąmanos“) pagal Qing dinastijos (1644–1911) autoriaus Yuán Méi 袁枚 poezijos žodžius. Dainavo mokytojas kartu su savo studentais atvykę iš Guizhou 贵州 provincijos. Poetas kalbėjo apie tai, jog kiekvienas žmogus, kad ir koks paprastas ir kuklus jis būtų, yra tartum tos sąmanos, kurios, nors ir niekada nematė saulės šviesos, bet vis tiek turi grožio ir svajonių

siką perdainuodami ją kaip modernius kūrinius liaudies baladžių, populiarių dainų ar netgi rokenrolo stiliais. Šis TV „show“ buvo rodomas atspindint dabartinę oficialią šalies politiką, vadinamą „Kinų tradicinės kultūros atgimimu“. Įgyvendinant šią politiką, plačioji šalies visuomenė nuosekliai supažindinama su didingas tradicijas turinčia klasikine kinų poezija, tokiu būdu per „populiarių dainų dainavimą“ atgaiviamos „tradicinės kinų vertybės“. Šis plačiųjų liaudies masių švietimo būdas pasitelkiant muziką ir literatūrą yra tvirtai įsišaknijęs konfucianizmo sąvokoje *jiào huà* 教化 (liet. „transformacija per švietimą“). Reikšmingu Kinijos civilizacijos istorijos tarpsniu plataus masto švietimas per muziką praktiškai visada buvo naudojamas kaip

galingas įrankis, turintis didžiules potencialines galimybes pakeisti žmogaus dvasią ir kartu visą visuomenę. Po intensyvių, vis dar tris dešimtmečius trunkančių modernizavimo reformų laidos *Klasikos dainavimas* populiarumas rodo aktualėjantį visuomenėje tradicinių konfucianizmo vertybių poreikį, vertybių, kurios formavo kinų kultūrą ir visuomenę daugiau nei du tūkstančius metų.

Muzikos pojūtis iš tikrųjų yra svarbi žmogiškos prigimties dalis. Šis pojūtis dažnai apibūdinamas kaip universali žmonijos „kalba“. Knygoje *Muzikofilija* psichologas Oliveris Sackas pabrėžia: „Polinkis į muziką pasireiškia jau kūdikystėje, taip pat vaidina pagrindinį vaidmenį kiekvienoje kultūroje, ir greičiausiai užgimė žmonijos kaip rūšies pradžioje“

(Sacks 2008: xi). Kitaip tariant, būti žmogumi reiškia turėti potraukį prie muzikos. Ankstyvieji konfucianistai puikiai žinojo apie šią muzikos svarbą ir emocinio poveikio galią žmonijai. Norėdami sukurti tobulesnę visuomenę, jie žiūrėjo į muziką kaip į itin svarbų veiksni, turintį galią puoselėti žmogaus charakterį ir elgesį. Muzikos derinys su meile tėvynei arba asmeninėmis svajonėmis yra lengvai priimamas kinų kultūroje ir dažnai susiejamas su jau minėta *jiào huà* 教化 sąvoka. Priešingai nei kai kuriose kitose kultūrose, kur muzika suprantama kaip vien tik asmeninė ir pramoginė, ar iracionali ir nelogiška, konfucianistai tvirtino, kad muzika yra pamatinis ir efektyvus būdas išreikšti teigiamas vertybes bei reformuoti pasaulį, jį atliekanti socialumą kuriančios socialinės gramatikos funkcija (Garrison 2012: 209–222).

Konfucianistai siekė įgyvendinti žmogiškumo etinį idealą *rén* 仁 praktikuodami *lǐ* 禮 (ritualizuotos etinės „taisyklės“) ir *yuè* 樂 (muzika), dėl to konfucianistinė kultūros tradicija dar būna dažnai vadinama Ritualo ir Muzikos kultūra *lǐ yuè wén huà* 禮樂文化. Kaip pažymėjo sinologai Rogeris Amesas ir Henris Rosemontas, glaudžiai tarpusavy susiję ritualas ir muzika Kinijoje tūkstančius metų, nuo senovės iki dabartinių laikų padėjo kaip socialinė gramatika (Ames, Rosemont 1988: 56–57). Nuodugniau tyrinėjant iki *Qin* dinastijos (iki 221 m. pr. Kr.) laikotarpio filosofų požiūrį į muziką,

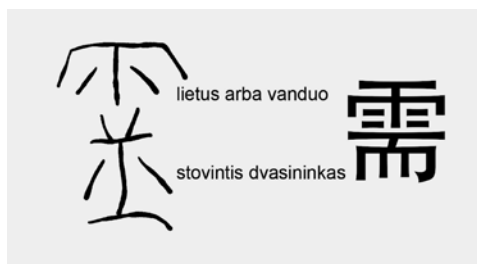
galima kelti klausimą, kodėl būtent konfucianistinė mokykla, lyginant ją su tuometinėmis kitomis mokyklomis, iš muzikos skolinasi harmonijos sąvoką ir kartu taip smarkiai vertina muzikos vaidmenį ugdant asmenybę ir formuojant visuomenę? Juk anot daoistinės mokyklos, „penki muzikos garsai apkurtina žmogų“¹ (Laozi 1997: 29, Chen 1984: 45), legalistinė mokykla kritikavo muziką sakydama, kad „šventųjų netrikdo penkios spalvos ir jie nesimėgauja muzika, o išmintingas valdovas žino, kaip laikytis atokiau nuo pramogų ir išlikti paprastam“² (Wang 1998: 145), o ką jau kalbėti apie moistus, kurie tiesiai sakė, kad „muzika yra blogai“³ (Sun 2001: 251). Tarp įvairių šių skirtingų mokyklų konfucianistinis entuziazmas ritualo ir muzikos atžvilgiu labai išsiskiria.

Taigi čia keliame pamatinį klausimą apie ankstyvuosius konfucianistus: dėl kokių priežasčių konfucianizmas ir muzika buvo ir vis dar tebėra taip glaudžiai susiję? Kodėl būtent konfucianistai, kitaip nei kitos mokyklos, taip aukštai vertino muzikos pozityvią socialinę galią? Ieškodami atsakymų į šiuos klausimus mes remiamės sena, tačiau vis dar gyva prielaida, kad konfucianistai kilo iš *Vakarų Zhou* dinastijos (1046–771 m. iki Kr.) muzikos valdininkų *yuè guān* 樂官 luomo. Jei ši prielaida yra teisinga, tada į iškeltus teorinius klausimus apie konfucianistinio ritualo ir muzikos kilmę galima suformuluoti gerai pagrįstus atsakymus.

ANKSTYVIEJI KONFUCIANISTAI IR ŠAMANAI

Pats terminas *konfucianizmas* dažnai suklaidina kiniškai nekalbantį skaitytoją ar netgi tyrinėtoją, kadangi lengvai susidaro klaidingas įspūdis, kad *konfucia-*

nizmas tikriausiai yra būtent Konfucijaus sukurta religija, filosofija ar mokymas. Tačiau kinų kalboje tradicija, kurią mes lietuviškai vadiname konfucianizmu ir

Paveikslas 2. Orakulo rašmuo xū 需, atvaizdas stovintio lietujo

siejame su Konfucijaus vardu, kiniškai vadinama žodžiu, kuris etimologiškai neturi nieko bendra nei su Konfucijaus pavarde „Kǒng“ 孔, nei su jo kitais vardais „Zhòngní“ 仲尼 ar titulais „Kǒng fūzǐ“ 孔夫子 (liet.: mokytojas, Kong). Minties ir veiksmo mokyklą, kuriai priklausė Konfucijus, kinai įprastai vadino *Rú xué* 儒學 (liet.: Ru mokymas). Todėl galima sakyti, kad *Rú* mokymas bei Konfucijus *Kǒng zǐ* 孔子 priklauso dviem gan skirtingiems semantiniams pasauliams.

Sąvoka *rú* 儒 buvo suprantama kaip tam tikra konkreti grupė žmonių arba net kaip savotiškas karjeros kelias, kuris egzistavo kelis ar net keliolika šimtmečių anksčiau, nei pasaulyje pasirodė Konfucijus. Šiai grupei priklausė žmonės, kurie dirbo valdžios administracijoje arba tiesiog vietinio vasalo dvare ir kurie buvo istorijos, literatūros, o ypač astrologijos ir meteorologijos sričių žinovai. Jie, kaip žmonės, sugebantys prognozuoti ateinantį lietaus ar sausros laikotarpį, vaidino lemiamą vaidmenį senovės Kinijos gyvenime, smarkiai susijusiam su žemės ūkiu. Sugriuvus *Zhou* dinastijai, laikotarpiu nuo VII iki V šimtmečio pr. Kr. daugybė priklaususių aukštesnei klasei mokytojų, ar netgi kai kurie valdovų klases nariai, tapo plebėjais ir ėmė uždirbinti pragyvenimui mokydami klasikos

arba atlikdami tokias ceremonijas kaip vestuvės ir laidotuvės. Visi šie žmonės tais laikais buvo vadinami *rú* 儒, ir tik daug vėliau Konfucijus, remdamasis šia šimtmečius gyvavusia *rú xué* 儒學 tradicija, kūrė ir plėtojo savo mokymo sistemą. Dėl jo veiklos iš esmės pasikeitė *rú* 儒 sąvokos prasmė. Pamažu ši sąvoka ėmė reikšti ne tam tikrą karjerą ir profesiją, kaip anksčiau, bet savitą socialinį statusą su konkrečia kultūrine tapatybe.

Čia svarbu paminėti, kad kai straipsnyje rašome apie ankstyvąją *rú* 儒 grupę, mes ir laiko, ir vietos atžvilgiu turime omenyje visai ką kita nei vadinamuosius „ankstyvuosius konfucianistus“ – šį terminą dažnai galime aptikti Vakarų sinologų straipsniuose. Straipsnyje ankstyvaisiais *rú* 儒, arba *ruistais*, mes vadiname dar iki Konfucijaus egzistavusią ypatingą socialinę klasę žmonių, o ne Pavasario ir Rudens laikotarpiu (770–476 m. pr. Kr.) mokytojo *Kǒng*⁴ suformuotos naujos minties ir veiksmo mokyklos sekėjus, vadinamuosius konfucianistus.

Kadangi kiniški rašmenys nuo jų sukūrimo praktiškai nepasikeitė, etimologinė analizė yra patogus ir efektyvus būdas tyrinėti senovės Kinijos visuomenę. Hieroglifo *rú* 儒 kairioji pusė yra sudaryta iš raktinės dalies 亻 (liet. žmogus), o dešinioji – xū 需 (liet. poreikis), ir šios dvi dalys kartu sudaro hieroglifą, reiškiantį „ta, kuris dirba pagal kitų poreikius“. Toliau analizuodami dešiniąją *xū* 需 dalį matome, kad ji vaizduoja žmogų, stovintį arba šokantį lietuje. *Orakulo rašmenų žodynas* 甲骨文字典 (Yu 1999) kildina *xū* 需 iš žmogaus, stovintio lietuje ar po vandens srove, atvaizdo, kur vanduo teka iš abiejų kūno pusių ir tikriausiai vaizduoja maudymąsi arba prausimąsi (žr. pav. 2).

Paveikslas 3. Šamano dvasininko rūbų fotografija bei Yú 零 rašmuo, parašytas Orakulo rašmenų šriftu. Čia palyginti akivaizdi Yú kaip šamano dvasininko, šokančio lietuje, prasmė

Xū 需 atvaizdas, kuriame vaizduojamas žmogus lietuje, susieja rašmenį su tų laikų dvasininku-šamanu, kuris atlikdavo ritualinį apsivalymą norėdamas išreikšti pagarbą ir nuoširdumą dievybei ar dangui. XX a. pradžios garsus kinų akademikas Zhāng Tàiyán 章太炎 straipsnyje „Diskusija apie nacionalinį paveldą“ 國故論衡 pažymėjo, kad rašmuo rú 儒 yra kilęs iš xū 需 (liet. poreikis), kadangi xū 需 viršutinė dalis reiškia „lietu“ yǔ 雨 (Zhang 2008: 68). Taigi ankstyvieji konfucianistai ar, tiksliau, ankstyvieji ruistai, buvo savotiški meteorologijos žinovai, kurie galėjo nuspėti potvynių ir sausros laikotarpius ir kurie vaidino religinį dvasininko-šamano vaidmenį. Vėliau žodis rú tapo 儒 „žmogaus su profesija ir išmanymu“ sinonimu, taigi „konfucianistu“, t. y. ruistu rú 儒.

Yra dar ir kitas rašmuo yú 零, glaudžiai susijęs su ruistais ir etimologiškai panašus į xū 需. Yú 零 yra dar panašesnis į šokantį lietuje dvasininką nei xū 需 (žr. paveikslą 3). Veikalas Zhou ritualai

周禮 (Zhōu Lǐ) šitaip apibūdina yú 零 šokį: „kai šalį ištinka sausra, dvasininkas, idant iškviestų lietu, turi sušokti yú 零 šokį“⁵ (Zhouli 1922). Konfucijaus Pašnekesiuose aprašyta garsioji istorija apie yú 零, kai Konfucijus klausia savo mokinių, ko jie norėtų:

Galiausiai Mokytojas paklausė Zēng Xī (pravarde Dian): „Dian, o ką tu norėtum daryti?“ Dian, nustodamas groti liutnia, kol ši vis dar skambėjo, padėjo ją į šoną ir pasakė: „Mano norai skiriasi nuo kitų trijų mokinių.“ Mokytojas: „Kas gi čia bloga? Kiekvienas laisvai išsako tai, ko nori.“ Dian atsakė: „Šį paskutinį pavasario mėnesį, kai žaluma visur jau suvešėjo, kartu su penkiais ar šešiais jaunuoliais, kurie ką tik perėjo brandos ritualą, bei šešiais ar septyniais berniukais aš išsiprausčiau Yí upėje, šokčiau Yu šokį, džiaugčiausi vėjo dvelksmu tarp lietaus altorių ir grįžčiau namo dainuodamas“. Mokytojas atsiduso ir tarė: „Aš pritariu Dian“ (Konfucijus 2004: 169⁶; Ames, Rosemont 1998: 150).

Nežinant apie aptariamą ryšį tarp ruistų ir Zhou dinastijos šamanų dvasi-

ninkų, mokančių iššaukti lietu, šis *Pašnekesių* fragmentas apie mokinį, svajojantį sušokti ritualinį šokį, daugeliui liktu nesuprantamas ir iškritęs iš konteksto. Siekdamas sušokti *yú* 雩 šokį, dainuoti ir groti liutnia, *Zēng Xī (Diǎn)* įgyvendina „tradicinį“ *ruisto* idealą ir būtent dėl to gauna savo mokytojo Kong visapusišką pritarimą.

Etimologiškai tyrinėdami su *rú* susijusius *Shang* (1600–1046 m. pr. Kr.) ir *Vakarų Zhou* (1046–771 m. pr. Kr.) dinastijų laikotarpio Orakulo ir Bronzos rašmenis matome, kad *rú* nurodo į grupę ankstyvųjų konfucianistų (*ruistų*) iki Konfucijaus. Be to, *xū* 需 ir *yú* 雩 analizė atskleidžia glaudžias sąsajas tarp ankstyvųjų *ruistų* ir šamanų dvasininkų, kurie buvo atsakingi už žmonių bendravimą su dangumi ritualo, šokio ir muzikos būdu.

Zhou ritualų 《周礼·春官》 knygoje *Pavasario valdininkų* dalyje 《周礼·春官》 kalbama apie vadinamuosius *bǔ guān* 卜官 (liet.: pranašavimo valdininkai-meistrai), kurie buvo atsakingi už žemesnio rango pranašavimo valdininkus ir už tam tikrą šios kategorijos valdininkų elgesio kodeksą (Zheng, Lu 1922: 9–14). Remiantis šiuo kodeksu, jei šalį ištinka sausra, pranašavimo meistrai vyrai turi sušokti *yú* šokį. O pranašavimo meistrams moterys turi atlikti tam tikrus ritualus – *fú chú* 祓除 (liet. pavasario apšalvymas), *xìn yù* 衅浴 (liet. žolių dušas) ir *hàn hàn*

旱嘆 (liet. lietaus malda). Šių ritualų metu moterys, kaip ir vyrai, taip pat turi sušokti *yú* šokį. Dėl šių istorinių įrašų mes žinome, kad ankstyvojoje Kinijos administracijos sistemoje ritualai, muzika, pranašavimas ir istorija buvo tarpusavyje susiję. Ankstyvieji *ruistai* būtent ir kilo iš šios *Pavasario valdininkų* grupės ir toliau tęsė turtingą ritualų, muzikos ir *yú* šokio tradiciją.

Muzikos meistrai buvo atsakingi ne tik už lietaus prašaukimą, bet atliko ir svarbų vaidmenį prognozuodami įvairius šalies karinius ir politinius reikalus. *Zuozhuan* 《左传·襄公十八年》 veikale rašoma:

Kai *Jin* šalies žmonės sužinojo apie *Chu* šalies karių greitą pasirodymą, meistras *Kuang* (*Jin* šalies vienas garsiausių grojančių muzikos instrumentais mokytojų ir valdininkų) patarė visiems nurimti sakydamas: „dainavau Šiaurės vėją, taip pat ir Pietų vėją. Pietų vėjas buvo silpnas ir jo garsuose bylojo mirtis, todėl žinau, kad *Chu* šalis negali laimėti karo“ (Yang 1984: 1043).

Taigi šalies svarbūs reikalai, aukojimas dievams ir kariniai reikalai šiuo atveju buvo sprendžiami meistro *Kuang* 師曠 ritualinės muzikos būdu. Meistro *Kuang* karo pasekmių prognozė yra vienas geresnių pavyzdžių, aprašančių muzikos valdininkų atliekamą aukojimo ritualų veiklą.

MUZIKOS VALDININKAI

Šimtas mokyklų Kinijoje kilę iš valdininkų luomo. Kinijos istorikai jau seniai aptarinėja ankstyvųjų *ruistų* ir kitų mokyklų kilmę. Todėl be šių *rú*, *xū* ir *yú*

rašmenų etimologinės analizės argumentų, kinų kultūros istorijoje yra ir daugiau literatūrinių konfucianizmo kilmės įrodymų. *Han* dinastijos laikotar-

piu tyrinėtojai mėgino surasti tikrąsias iki *Qin* laikotarpio buvusių „šimto mokyklų“ atsiradimo ir suklestėjimo priežastis. Nors galutinai tos priežastys nebuvo nustatytos, bet *Vakarų Han* (202–263 Kr. m.) dinastijos laikotarpio klasikas *Liú Xīn* 刘歆 (50–23 m. pr. Kr.) ir kiek vėliau istorikas *Bān Gù* 班固 (32–92 m. po Kr.) tvirtino, kad „visi šimto mokyklų meistrai kilę iš karališkosios valdininkų grupės“⁷, ir šis jų teiginys yra pakankamai pagrįstas. *Liú Xīn* savo straipsnyje „Septyni Štrichai“ 七略 (*Qi Lùè*) iškėlė hipotezę, kad „ankstyvieji konfucianistai buvo *Zhou* dinastijos valdininkai“. O *Bān Gù* panašiai pateikė šią idėją savo *Han istorijoje* 漢書 (*Hàn Shū*) sakydamas, kad „ne tik konfucianistai, bet visos iki *Qin* minties mokyklos buvo kilusios iš *Zhou* karališkosios valdininkijos:

Manoma, kad konfucianistai kilo iš valdininkų *Sī Tú* (tų, kurie tvarko demografinius reikalus, fermų žemes ir atsako už vietinį švietimą); daoistai kilo iš valdininkų *Shǐ Guān* (tų, kurie atsakingi už valdiškus dokumentus ir istoriją); Yin-Yang mokyklos atstovai kilo iš valdininkų *Xī-Hé* (senovės astrologai); legalistai – iš teisėjų valdininkijos; o Vardų mokyklos atstovai – iš valdininkų *Lǐ Guan* (tų, kurie dalyvauja kaip ceremonijų meistrai); Moistai tuo tarpu kilo iš senovės šventyklų sargų (Ban 1962: 1728–1746).

Ši hipotezė yra žiūros taškas, kuriuo remiantis galima buvo paaiškinti, iš kur trečiame šimtmetyje iki Kristaus Kinijoje atsirado tiek daug klestinčių mąstymo mokyklų. Turint omeny tai, kad antikais laikais aristokratija praktiškai

monopolizavo literatūrą ir žinias, ši mintis, jog dauguma mokyklų kilo iš *Zhou* biurokratinės sistemos, atrodo pagrįsta ir priimtina. *Zhou ritualų* 《周禮》 knygoje biurokratinė sistema yra gana konkrečiai aprašyta, ir ši sistema labai smarkiai paveikė tolesnį Kinijos kultūrinės galios augimą. Anot *Zhou Li*, ruistai buvo „trijų ritualų“ pagrindinė mokykla, arba didesnės sistemos dalis. Ši sistema susidėjo iš penkių didelių grupių. „Dangaus“ (astronomijos, astrologijos, meteorologijos) valdininkijos grupė turėjo 63 valdininkus, atsakingus už skirtingus dalykus (tai buvo pagrindinė šalies valdininkija, kuri taip pat tvarkė finansus ir visus karališkuosius reikalus); toliau „Žemės“ valdininkijos grupė (78 valdininkai, atsakingi už žemės ūkį, vietinį švietimą ir mokesčių rinkimą); „Pavasario“ valdininkijos grupė (70 valdininkų, atsakingų už šalies ritualus ir etiketą, religines apeigas bei aristokratijos švietimą); „Vasaros“ valdininkijos grupė (69 valdininkai, atsakingi už karybą); „Pavasario“ valdininkijos grupė (66 valdininkai, atsakingi už šalies teisinę sistemą ir jos tvarkymą, taip pat už kalėjimų ir bausmių sistemą). Remiantis *Han* knyga, buvo manoma, kad ruistai priklausė *Sī tú* 司徒 valdininkijos grupei (arba „Žemės“ valdininkijos grupei), o dabartinais laikais manoma, kad vadinamieji Muzikos Meistrai, arba *Zhou ritualų* knygoje aprašomi „Pavasario“ valdininkai, priklausantys Muzikos valdininkijos grupei, buvo vienas svarbiausių ankstyvųjų ruistų kilmės židinių.

ANKSTYVIEJI MUZIKOS VALDININKAI

Viename iš ankstyviausių Kinijos civilizacijos veikalų, vadinamojoje *Dokumentų knygoje* 尚書 (*Shàng Shū*), yra aprašyta garsi istorija apie muzikos, poezijos ir šokio pradžia:

Shun imperatorius pasakė: „Kui, aš pasiskiriu tave būti Muzikos Vadovu ir mokyti mūsų sūnus taip, kad tiesmukiški būtų kartu ir romaus būdo; kad švelnūs būtų orūs, o stiprūs nebūtų tironiški, o smarkaus charakterio – nebūtų arogantiški. Poezija yra nuoširdžiausios minties išraiška; dainavimas yra tos išraiškos tęsinys; natos lydi dainavimą ir jos yra suderintos tarpusavyje. (Šiuo būdu) aštuoni skirtingi instrumentų tipai gali būti taip suderinti, kad vienas kitam netrukdytų, o dvasios ir žmonės sueitų į harmoniją. Kui atsakė: „Aš nesmarkiai suduodu į skambantį akmenį, ir įvairūs gyvūnai veda vienas kitą šokti“ (SHANG-SHU 1994: 9).

Imperatorius Shùn 舜 paskyrė Kuí 夔 muzikos valdininku, taip pat atsakingu už poetinį švietimą bei ritualinį šokį. Kuí, būdamas muzikos valdininku, kartu buvo ir mokytoju („mokyti mūsų sūnus“) bei šokėju-dvasininku („įvairūs gyvūnai veda vienas kitą šokti“). Kaip vienas svarbiausių konfucianistinės kla-

sikos veikalų šis *Dokumentų Knygos* fragmentas parodo, kaip ankstyvojoje visuomenėje buvo integruota muzika, šokis ir poezija. Vėliau panašią tvarką perėmė konfucianistinės mokyklos atstovai.

Iki *Qin* minties mokyklų dokumentuose netrūksta fragmentų, kur aptariami muzikos valdininkai bei pati muzika. *Zhou ritualuose*, *Pavasario valdininkų* dalyje 《周禮·春官》 muzikos valdininkų aprašymas buvo perimtas iš *Dokumentų knygos* 《尚書》 tradicijos apie Kui, atskingą už muziką, šokį ir švietimą, be to, ten buvo detalai išvardintos valdininkų grupės (*Pavasario valdininkai*), atsakingos už ritualų ir muzikos sistemą. Tarp *Pavasario valdininkų* buvo 70 skirtingų administracinių pareigybių. Pareigybes bendrais bruožais galima suskirstyti į keletą grupių: 1) *Zongbo* grupė (Protėvių garbinimo sistema, šeimos, vyresniųjų, vadovų ir auklių pareigos); 2) Muzikos valdininkų grupė; 3) Pranašavimo arba divinacijos grupė; 4) Istorikų grupė; 5) Dangaus reiškinių grupė bei 6) Diplomatinės grupė. Pagal *Zhou ritualų* aprašymą pateikiame valdininkų pareigybių lentelę, iš kurios galima suprasti *Pavasario valdininkų* administracinę struktūrą:

VALDININKŲ GRUPĖ 禮官系列	PAREIGYBIŲ APRAŠYMAS
<i>Da Zong Bo</i> 大宗伯	Ritualinių ceremonijų, susijusių su dangaus dievybių, žmonių, dvasių ir žemės dievybių, įsteigimas ir palaikymas siekiant padėti imperatoriui palaikyti savo imperijoje tvarką bei stabilumą įvairiose vidinėse karalystėse
<i>Xiao Zong Bo</i> 小宗伯	Administruojama imperijos dievybių hierarchija: (sostinėje) dešinėje statomi altoriai žemės ir grūdų dievams, kairėje – šventyklos protėviams

VALDININKŲ GRUPĖ 禮官系列	PAREIGYBIŲ APRAŠYMAS
<i>Yu Ren, Chang Ren, Ji Ren</i> 鬱人、鬯人、雞人、司尊彝、司幾宴、典瑞、典命、典祀等	Atliekantys skirtingas pareigas aukojimo ceremonijose, taip pat atsakingi už aukojimo gyvūnų priežiūrą ir paruošimą, aukojimo indus, aprangą, vėliavas ir emblemas, taip pat šeimos kapų apsaugą ir priežiūrą
Muzikos valdininkai 樂官系列	
Didysis muzikos meistras 大司樂	Didysis muzikos meistras yra visiškai atsakingas už imperatoriškosios mokyklos švietimą, taip pat už susijusių mokyklų įsteigimą ir palaikymą, kur aristokratijos šeimų vaikai ir mokiniai gali mokytis. (Mokytojų kvalifikacija) Apima mokytojų paiešką ir įdarbinimą, turintys meno sugebėjimų bei tam tikro moralinio lygio žmonės paprastai priimami į tokias mokyklas, o jiems mirus, jie tampa vėliau garbinamais muzikos protėviais. (Mokymo turinys) Aristokratijos šeimų muzikos ir moralės mokymas apima tokias savybes kaip lojalumas, charakterio tvirtumas ir minkštumas pusiausvyra, pagarba, principingumas, pagarba tėvams, broliškumo jausmo puoselėjimas. Muzika ir žodžiais imperijos sūnūs yra mokomi valdyti aristokratijai privalomą žodyną ir sugebėjimus, muzika ir šokimu mokiniai turi išmokti konkrečius šokius <i>Debesų vartai, Didysis sukimasis, Didysis Xian, Didysis grožis, Didžioji vasara, Didysis Yan, Didysis mūšis</i> bei kitus šokius. Žinios apie muzikos ritmą bei instrumentinio atlikimo palydimi šokiai leidžia prišaukti žmonių dvasias bei dangaus ir žemės dievybes, kurios padėtų kiekviename imperijos krašte sukurti draugiškus santykius, liaudies harmoniją, svečių saugumą, tolimesnių kaimynų susižavėjimą bei gyvūnijos klestėjimą
Muzikos meistras 樂師	
	Muzikos meistras atsakingas už pradinių mokyklų politiką, be to, moko aristokratijos šeimas kai kurių paprastų šokių grupėse (pvz.: šokis <i>Fu</i>, plunksnų šokis, imperatoriškasis šokis, vėliavos šokis, šokis su skydu, žmonių šokis)
Didysis <i>xu</i>, mažasis <i>xu</i>	Didysis <i>xu</i> atsakingas už besimokančiųjų kandidatų sąrašą, kad atėjus laikui, pavasarį, jie būtų priimti mokytis, specialaus mokytojo mokomi šokti darniai ir pagal muzikos ritmą. Rudenį paskelbiami besimokančiųjų rezultatai, taip pat siekiama toliau išmokyti juos dainuoti unisonu pagal muzikos ritmą
Didysis meistras ir paprastasis meistras	Didysis meistras atsakingas už muzikos melodijų skaičiavimą bei jų derinimą su <i>yin yang</i> principais, penkių garsų pakopų nustatymą, taip pat už įvairių muzikos instrumentų gaminimą

VALDININKŲ GRUPĖ 禮官系列	PAREIGYBIŲ APRĄŠYMAS
Orkestro dalyviai <i>Gumeng</i> (Aklasis) 瞽矇、 <i>Shiliao</i> 視 矚、 <i>Diantong</i> 典同、 <i>Varpų meistras</i> 磬師、 <i>Maoren</i> 鹿人、 <i>Dianyongqi</i> 典庸器 bei kiti	<i>Gumeng</i> atsakingas už būgnų, <i>zhu</i>, <i>di</i>, <i>xun</i>, <i>xiao</i>, <i>guan</i> ir styginių instrumentų grojimą bei dainavimą. Taip pat už poemų dainavimą bei imperatoriaus bei kitų šeimų medžio surašymą. <i>Shiliao</i> atsakingas už tai, kad atliekant muziką būtų mušamas specialus dvipusis būgnas, taip pat kitas būgninis instrumentas, vadinamas <i>songqing</i> (tik Kinijoje turimas tam tikras instrumentas, gaminamas iš akmens), bei <i>shengqing</i>. Atsakingas už instrumentų paruošimą didžiajam meistrui. Paprastai muzika visada buvo palaikoma <i>Gumeng</i>. <i>Diangtong</i> atsakingas už šešių ritmų harmoniją, turi sugebėti atskirti dangaus ir žemės, keturių šalių, <i>yin yang</i> garsus, kad suderintų kiekvieno instrumento skambesį. <i>Maoren</i> atsakingas už gabių muzikai žmonių išrinkimą iš liaudies ir moko juos <i>Siyi</i> šokio. <i>Dianyongqi</i> atsakingas už instrumentų ir jiems pagaminti skirtų medžiagų saugojimą
Pranašavimo (divinacijos) valdininkai 卜官系列	
Pranašavimo didysis meistras ir pranašavimo meistras 大卜、卜師	Pranašavimo didysis meistras <i>Dabu</i> pagal šalies svarbiausius reikalus surengia aštuoneriopo pobūdžio pranašavimus: 1) susijusius su karyba; 2) susijusius su gamtos reiškiniais; 3) susijusius su labdara; 4) susijusius su planavimu; 5) susijusius su pranašavimu, ar konkretūs reikalai pasiseks, ar ne; 6) ar pavyks pasiekti konkrečią vietą; 7) ar li, ar nelis; 8) ar žmogus pasveiks, ar ne. Pasitelkiant šiuos skirtingus pranašavimus taip pat buvo interpretuojami trejopo pobūdžio ženklai, interpretuojamos trys „Permainų“ knygos bei aiškinamos trys sapnų knygos, kad būtų galima prognozuoti imperijos sėkmę ar nesėkmę. Jeigu buvo gaunamas negeras ženklas, tai imperatoriui buvo patariama imtis tam tikrų veiksmų imperijai gelbėti
<i>Guiren</i>, <i>Shiren</i> ir <i>Zhanmeng</i>	<i>Guiren</i> buvo atsakingas už šešių skirtingų vėžlio kiaukutų interpretavimą. <i>Shiren</i> atsakingas už trijų skirtingų „Permainų“ knygų interpretavimą (divinaciją): 1) <i>Lianshan</i>, 2) <i>Guizang</i> ir 3) <i>Zhouyi</i>. Visos šios knygos turėjo pagrindines aštuonias hegsagramas <i>gua</i> ir jų išvestines – šešiasdešimt keturias <i>gua</i>. <i>Zhanmeng</i> buvo atsakingas už keturių metų laikų ir saulės bei mėnulio kaitos stebėjimą, kuriuo remdamasis turėdavo nustatyti <i>yin yang</i> energijos pobūdį. Jis turėjo interpretuoti šešių kategorijų sapnus atsižvelgdamas į tai, kokia susapnuoto sapno metu būdavo metų laikų bei saulės ir mėnulio konfigūracija
<i>Dàzhù</i> ir <i>Xiǎozhù</i> bei kiti	<i>Dazhu</i> buvo atsakingas už šešių kategorijų specialių žodžių sukūrimą, kurie buvo vartojami meldžiantis žmonių dvasioms bei dangaus ir žemės dievybėms. Jais buvo prašoma gerovės, sėkmės bei teisingo likimo

Šioje lentelėje bendrais bruožais išvardinti *Zhou ritualų* knygos *Pavasario valdininkų* skyriuje aprašytų svarbiausių valdininkų vardai ir pareigybės. Istorikai žiūrint atrodo panašu, kad dar anksčiau Xia 夏 (2070–1600 m. pr. Kr.) ir Shang 商 (1600–1046 m. pr. Kr.) dinastijų laikais tarp Pavasario valdininkų buvo svarbiausi trys pagrindiniai žmonės: Ritualų valdininkas *Lǐguān*, Muzikos valdininkas *Yuèguān* ir Pranašavimų valdininkas *Bǔguān*. Jie turėdavo atlikti šalies svarbiausias su apeigomis susijusias pareigas. Prasidėjus *Zhou* dinastijos laikotarpiui, šios kelių žmonių pareigybės pamažu išsiplėtojo į ištisą sudėtingą valdininkijos aparatą, kuris turėjo atlikti religines apeigas, įvairius ritualus bei šviesti žmones. Vėliau, *Rudens ir Pavasario* laikotarpiu nykstant senajai sistemai, šie anksčiau buvę valdininkais žmonės perėmė kultūrinę tradiciją ir suformavo gana didelę *rú* grupę. Idėja, kad visi šimto mokyklų atstovai buvo kilę iš karališkų valdininkų, būtent Kinijos respublikos (1912–1949) laikotarpiu buvo gana plačiai palaikoma įvairių kinų tyrinėtojų. *Qianmu* 錢穆 straipsnyje „Diskusija apie antiką istoriją“ 古史辨 taip pat teigia, kad ankstyvieji konfucianistai buvo „tie, kurie turėjo specialius gebėjimus ir buvo įvaldę šešis menus“ (Qian 1982: 1–2).

Taigi *rú* nebuvo vien tik Konfucijaus sekėjo pavadinimas.

Vėliau konfucianistai (kaip Konfucijaus sekėjai) perėmė ir tęsė *Pavasario valdininkų* sistemos paveldą. Kalbant apie muziką, ji buvo tyrinėjama, atliekama ir perduodama būtent per *rú* mokyklą, o ne per atskirą vien tik muziką užsiimančių žmonių grupę. Tai Kinijos muzikos istorijos fenomenas, kitaip tariant, Kinijos tradicinė muzikos kultūra nuo pat pradžių ir vėliau ilgą laiką buvo tvirtai laikoma konfucianistų rankose, o profesionalūs muzikantai ir atlikėjai neturėjo tokio statuso visuomenėje ir kultūroje, koks jiems buvo būdingas Vakaruose. Kinijos tradicinės muzikos teorijos tyrinėjimai buvo glaudžiai susiję su *Dangaus keliu* 天道, matematika, *Gamtos ir žmogaus sąveikos* bei kitomis idėjomis. Kinų intelektualai į tai žiūrėjo kaip į labai garbingą, turintį tam tikrą mistinį aspektą akademinį laimėjimą. 1583 m., *Ming* dinastijos laikotarpiu, tyrinėjant muzikos ir visatos reiškinių vidinę darną ir dėsningumus, pasitelkus kunišką abaką, buvo suskaičiuota mažoji sekunda $12\sqrt{2}$, šitaip padedant lygiosios temperacijos pamatus visame pasaulyje, ir tai yra būtent konfucianistinės kultūros svarbus įnašas į bendrą žmonijos muzikos kultūros lobyną.

TRANSFORMACIJA IŠ VALDININKŲ Į KONFUCIANISTUS

Taigi turinčioje ilgą istorinę tradiciją *rú* grupėje *Pavasario ir rudens* laikotarpiu pasirodė mokytojas Kōng (Konfucijus). Mokytojas Kōng buvo *rú* tradicijos perėmėjas, sekėjas ir plėtotojas, bet anaip tol ne jos sukūrėjas. Konfucijus pats tiesiogiai neskelbė savo vardu idėjų, tačiau

tvarkydamas ir redaguodamas tradicinę rašytinę klasiką ir mokydamas savo mokinius, kūrybiškai įliejo savo mintį ir poelgius į jau esamą mąstymo tradiciją. Be abejo, tuo pačiu Konfucijus plėtojo, tobulino ir aiškino *rú* tradicijos muzikos kultūros aspektus. Iš išlikusių Konfucijaus

pasiskaitymų apie muziką matome, kad Konfucijus vengė diskutuoti ir tęsti šamanų kultūros mistinę muzikos ir šokių tradiciją, tačiau tiesiogiai akcentavo Zhou dinastijos racionalios dvasios perspektyvą, muzikos poveikį visuomenės darnai bei asmeniui žmogaus tobulėjimui. Pasak Konfucijaus, Zhou muzika buvo *rú* kultūros tapatumo ir esmės simbolis.

Konfucijus *Pašnekesiuose* duoda patarimą savo mokiniui Zǐ xià 子夏: „Būk kilnus *rú*, nebūk menkas *rú*“ (Konfucijus 2004: 80; Ames, Rosemont 1998: 106). Iš šių žodžių matome, kad Konfucijus darė perskyrą tarp *kilnaus ruisto* „*jūnzǐ rú*“ 君子儒 ir *menko ruisto* „*xiǎo rén rú*“ 小人儒. Konfucijus neneigė, kad jo minties mokykla kilo iš ankstyvųjų dvasininkų luomo, kurie dirbo pranašais ir burtininkais, tačiau jis kartu akcentavo kitokio kelio paieškos svarbą, teisingo kelio, kuris būtų pagrįstas ir tinkamas. Plačiai žinomas jo atsakymas į mokinio Zilu 子路 klausimą apie tarnavimą dvasioms ir vėlėms: „Kol nežinai, kaip gyventi, kaip gali žinoti apie mirtį?“ (Konfucijus 2004: 160; Ames, Rosemont 1998: 144). *Rú* buvo sena profesija iki Konfucijaus, bet būtent Konfucijus buvo tas žmogus, kuris perkeitė *rú* grupę iš konkrečios profesijos į gerbiamą socialinę klasę su ypatingomis žiniomis. Konfucijus yra pasakęs: „Mes turėjome tą patį šaltinį kaip burtininkai ir istorikai, bet mes galiausiai pasirinkome kitą kelią“⁴⁸ (Yan 2001: 5).

Po Konfucijaus, iki Qin 秦 ir Han 漢

dinastijų *ruistai* pamažu tapo akademiškų-valdininkų grupe, kuri išsaugojo muzikos valdininkų pareigas. Jie ilgainiui atsisakė muzikos kaip muzikos valdininkų profesijos ir muziką vis labiau ėmė naudoti kaip visuomenės dorovinio ugdymo ir mokymo instrumentą. Han dinastijos laikotarpiu, kai *ruistų* arba konfucianistų mokymas tapo ortodoksija, vienos iš šešių klasikų – „*Muzikos klasikų*“ 《樂經》 – teksto visiškai praradimas tapo simbolišku posūkio tašku. Taigi nuo tada tai, kas nuo senovės laikų buvo perdavinėjama muzikos valdininkų sistemoje apie muzikos mokslą ir su tuo susijusį matematinį skaičiavimą, nustojo būti visiems *ruistams* privalomas mokymas. Sugebėjimas gėrėtis muzika transformavosi į kultūros aspektą kaip asmeninio tobulėjimo organinė dalis, tuo pačiu tai tapo konfucianistams „gera muzika“.

Sugrįžkime trumpai prie paminėtų šešių klasikinių tekstų – *Giesmių, Dokumentų, Ritualų, Permainų, Muzikos knygų ir Pavasario bei Rudens analų*. Šių tekstų eiliškumas rodo mokymosi pakopų sunkumą. Manoma, kad *Muzikos knygoje* buvo aprašinėjami ankstyvųjų muzikos valdininkų profesionalūs muzikos gebėjimai, kuriems priklausė matematiniai metodai, skirti apskaičiuoti muzikos temperamentą, taip pat pranašavimo ir oro prognozių formulės. Nesunku suprasti, kodėl *Muzikos knyga* po Han dinastijos buvo prarasta, – ji buvo pernelyg sudėtinga ir paprastiems akademikams nenaudinga.

IŠVADOS

Zhou dinastijos žlugimas maždaug IV šimtmetyje pr. Kr. leido rafinuotai aristokratijos kultūrai pasklisti tarp paprastų

žmonių ir galiausiai padarė įtaką socialinės klasės *shì* 士 atsiradimui. *Shì* klasės atstovai turėjo laisvę mąstyti nebeprisklau-

sydami konkrečiai kilmingai šeimai, o tai leido Kinijos civilizacijos istorijoje išsi-skleisti ir suklestėti didžiulei skirtingų humanitarinės minties ir veiksmo mokyklų įvairovei. Pirmasis kinų kalbos žodynas *Shuōwén Jiězì* 說文解字 aiškino, kad *rú* – tai „žmogus, turintis amatą“ (Ding 1988), vadinasi, ankstyvieji konfucianistai buvo tie, kurie paliko karališkuosius rūmus, pamažu tapo išsilavinusiais akademikais ir ėmė uždarbiauti mokytojaudami arba dalyvaudami apeigose.

Vadinasi, etimologinė ir svarbiausių kinų civilizacijos istorijos dokumentų studija rodo buvus glaudų ryšį tarp muzikos valdininkų, arba pirmųjų imperatoriškųjų dvasininkų, ir ankstyvųjų *ruistų* dar iki Konfucijaus atsiradimo kinų civilizacijos erdvėje. Tik Konfucijui pasirodžius šios civilizacijos kultūrinėje „scenoje“ minėta *ruistų* ideologijos tradicijas plėtojanti socialinė grupė išivyravo valstybės valdymo ir kultūros sistemoje bei išgarsėjo ir tapo jos dvasiniais lyderiais, arba socialiniu elitu. Taigi išsiaiškinus

šiuos sudėtingus kinų civilizacijos istorijos procesus paaiškėja, kodėl *Ritualas* ir *Muzika* yra pamatinės konfucianizmo sąvokos. Galiausiai mūsų glaustai aptartos muzikos valdininkų pareigos ne tik nulėmė vėlesnes muzikos tendencijas, bet sąlygojo ir tai, kad per amžius konfucianizme išliko vidinis siekis visur ieškoti muzikinės galios ir harmonijos.

Taigi kaip matome iš atliktos analizės, šis istorinis ir genealoginis ryšys tarp Konfucijaus mokymo ir ankstyvųjų *ruistų* bei šių kilmė iš imperatoriškųjų muzikos valdininkų yra viena svarbesnių, o gal ir svarbiausia priežastis, nulėmusi gyvavusį tūkstantmečiais ir išlikusį iki šiol glaudų konfucianizmo ir muzikos ryšį. Galima sakyti, jog konfucianistai, kitaip nei kitos mokyklos, labai vertino muzikos pozityvią socialinę galią būtent todėl, kad prioritetas muzikai per amžius buvo jų kraujyje ir prigimtyje. Todėl harmonijos idėja ir kiti pamatiniai konfucianistiniai principai, jų supratimas bei įgyvendinimas yra neatsiejami nuo muzikos.

Literatūra

- Ames R. and H. Rosement. 1998. *The Analects of Confucius: A Philosophical Translation*. New York, USA: Ballantine.
- Ban Gu 班固. 1962. *Han knyga* 漢書. Beijing: Zhonghua shuju 中華書局.
- Chen Guying 陳鼓應. 1984. *Laozi, pastabos ir paaiškinimai*. 老子今註今譯. Pekinas: Zhonghua shuju 中華書局.
- Ding Fubao 丁福保. 1988. *Shuowen jiezi egzegezè* 說文解字詁林. Beijing: Chonghua shuju 中華書局.
- Garrison James. 2012. The Social Value of Ritual and Music in Classical Chinese Thought. *Revisita Internacional de Filosofia* 31 (3).
- Konfucijus. 2004. *Konfucijus: pašnekesiai*. Iš senosios kinų k. vertė Zita Mažeikaitė. Vilnius: Tyto alba.
- Laozi. 1997. *Laozi*. Iš senosios kinų k. Vertė Dalia Švambarytė. Vilnius: Vaga.
- Qian Mu 錢穆. 1982. *Įvadas į diskusiją apie senovės istoriją*. 古史辯序. Shanghai guji 上海古籍出版社.
- Sacks Oliver. 2008. *Muscophilia: Tales of Music and the Brain*. New York: Vintage Books.
- Shangshu. 1994. *Istorijos knyga* 尚書. Tianjin: Tianjin guji 天津古籍出版社.
- Sun Yirang 孫詒讓. 2001. *Mozi* 墨子閑詁. Beijing: Zhonghua shuju 中華書局.
- Tai 荅 (liet. Šamanos). 2019. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=lypRaMMZUPY&t=93s> [žiūrėta 2019 08 08]
- Wang Xianshen 王先慎. 1998. *Hanfeizi raštų komentarai* 韓非子集解. Beijing: Zhonghua shuju 中華書局.
- Yan Buke 閻步克. 2001. *Muzikos meistrai ir istorikai valdininkai: tradicinės politinės kultūros ir politinių sistemų straisnių rinkinys* 樂師與史官:傳統政治

- 文化 與政治制度論集. Beijing: SDX Joint Publishing Company.
- Yang Bojun 楊伯峻. 1981. *Zuo istorijos egzėgezė* 春秋左傳註. Beijing: Zhonghua shuju 中華書局.
- Yu Xingwu 于省吾. 1999. *Orakulo rašmenų egzėgezė* 甲骨文文字詁林. Beijing: Zhonghua shuju 中華書局.
- Zhang Taiyan 章太炎. 2008. *Diskusija apie nacionalinį paveldą* 國故論衡. Beijing: Zhonghua shuju 中華書局.
- Zheng Xuan 鄭玄 ir Lu Deming 陸德明. 1922. *Zhou ritualai* 周禮. Chang Sha: Shangwu yinshuguan 商務印書館.

Nuorodos

- ¹ Originale: “五音令人耳聾”.
- ² Originale: “是以聖人不引五色，不淫於聲樂，明君賤玩好而去淫麗”.
- ³ Originale: “為樂，非也”.
- ⁴ Konfucijaus pavardė buvo *Kǒng*, dėl to Kinijoje jis dažnai ir buvo vadinamas „Mokytoju Kǒng”.
- ⁵ Vertėjo pastaba: ateityje būtų vertinga palyginti kinų lietaus šamanus su lietuviškąja tradicija. Pasak mūsų garsaus religijotyriko Gintaro Beresnevčiaus, lietuviai taip pat turėjo tradicinių dainų, kurias dainuojant ypatingu būdu galima buvo prišaukti lietu. Pamenu, vienoje iš srautinių paskaitų maždaug 1995–1997 m. Beresnevičius lyg tarp kitko užsiminė, kad viename Suvalkijos kaimelių dar ir dabar yra dainininkų, kurie moka uždainuoti lietuviškią dainą. Tačiau kadangi jie gerokai primiršo tradiciją, prišauktas lietus lyja tik apie penkiolika minučių ir tokiu pernelyg įkypu kampu, dėl to yra netinkamas derliui.
- ⁶ Vert. pastaba: ar remdamasis Zitos Mažeikaitės *Konfucijaus pašnekesių* vertimu, ar Dalios Švambarytės *Laozi*, lygiai kaip ir kitų vertimais, galiausiai pateikiu savo modifikuotą variantą atsižvelgdamas į senovinės kinų kalbos originalą, taip pat straipsnio kontekstą.
- ⁷ Originale: “诸子出于王官说”.
- ⁸ Originale: 吾與史、巫同途而殊歸也. Šis sakinytis cituojamas iš knygos Zhou permainų knygos paaiškinimai, *Bó Shū Yì Zhuàn* 帛書易傳 veikale, rastame Mǎ Wáng Duī 馬王堆 archeologinėse iškasenose 1973 m.

Iš kinų k. vertė dr. Julius VAITKEVIČIUS,
Nankino universitetas, Kinija